

LINCZENBOLD LEVENTE

A VEGYES HÁZASSÁGOK TEOLÓGIAI ÉS KÁNONJOGI SZEMPONTJAINAK TÖRTÉNETI MEGKÖZELÍTÉSE A RÉGI ÉS A KLASSZIKUS JOGBAN

A vegyes házasságok kérdésköre még ma is foglalkoztatja nemcsak a teológusokat vagy a kánonjogászokat, de érzékeny probléma a mai pluralista társadalmakban élő egyházak számára is. Egyre növekszik azon házasságkötések száma, amelyben két megkeresztelt személy köt életre szóló szövetséget úgy, hogy az egyik fél katolikus, a másik pedig más keresztény felekezethez tartozó személy. A téma aktualitását az is adja, hogy ezen házasságokban szükséges a teológiai, morális, pasztorális, szociológiai és jogi reflexió, hiszen a házasfelek ma is megélik a vallásgyakorlásukat, melyben egyrészt védeni kell a hitet, a vallásszabadságot, másrészt biztosítani kell a házasságkötés szabadságát is, valamint szorgalmazni kell az ökumenikus törekvéseket is.¹ A két különböző keresztény közösséghez tartozó személy vallásos meggyőződése az egész életre szóló közösségükben, fizikai, lelki, szellemi és pszichés egységben jut kifejezésre. A társadalmi változások pozitív és negatív hatásai pedig jelentősen befolyásolják a felek között megélt egységet. Gondoljunk csak a társadalmi osztályok átjárhatóságára vagy a nevelési modellek valamint az iskolarendszerek liberalizációjára, a nők emancipációjára, az emberi személy méltóságának hangsúlyozására vagy az iparosodott társadalmak sajátos migrációs jelenségére.² Ezek a jelenségek nagyban befolyásolják nemcsak a párválasztást, de a felek együttélésének minőségét is. Az egyházi törvényhozó célja a vegyes házasságok tekintetében végsősoron nem más, mint az, hogy választ adjon az előbb felsorolt kihívásokra, és segítse a krisztushívőket abban, hogy a társadalomban és a személyes életükben helyesen meg tudják élni a Krisztusba vetett hitüket, és a szentségi házasságuk révén mind alkalmasabbá váljanak a Krisztussal való egységük megélésére. Ezért vállalkoztam arra, hogy a vegyes házasságok teológiai és kánonjogi szempontjait egy adott történelmi keretben vizsgáljam, mely kutatás segítheti az olvasót abban, hogy egyre inkább megértse a vegyes házasságra vonatkozó krisztusi szándékot: a lelkek üdvösségét.

¹ Vö. GROCHOLEWSKI, Z., *A vegyes házasságok*, in GROCHOLEWSKI, Z., *Tanulmányok az egyházi házasság- és perjogról*, SZIT, Budapest 2000, 13.

² KUMINETZ, G., *Katolikus Házasságjog*, SZIT, Budapest 2002, 281.

1. A régi jogban
a) Vegyes házasság a Bibliában

Az Ószövetségben Izrael Isten választott népe, szent nemzete, Isten különlegesen lefoglalt tulajdona,³ amely minden tiltás, figyelmeztetés, csalódás ellenére⁴ is gyakran házasodott „idegenekkel”⁵ és „pogányokkal”⁶. Isten és az ő népe között kialakult bensőséges szeretetkapcsolat⁷ az, ami előidézte azokat a tilalmakat, előírásokat, amelyek a Jahvéhoz és a népének adott törvényhez való hűségre és kultikus istentiszteletre vonatkoztak.⁸ Izraelnek különösen is kerülnie kellett a bálványimádást, valamint a kánaániakkal való házasságkötést. Ugyanis Izrael nem csupán Jahve népe volt, hanem az ő kiválasztott szeretett népe.⁹ Mivel a száműzetésben az identitásuk megőrzése miatt a nép távol tartotta magát más népektől és azok kultuszától, egyre inkább erősödött az emberek Jahvéval kialakított bensőséges viszonya. Amikor pedig visszatértek a fogságból, akkor még inkább megértették és megőrizték más népektől (idegenek, pogányok stb.) való elkülönülésüket, ezért is minősült a szövetség elárulásának, ha a közösség valamelyik tagja az idegenekkel kötött házasságot.¹⁰ Ugyanis a házasfelek között egyrészt a kiválasztottság miatt nem jöhetett létre a teljes élet közössége, másrészt társadalmi vonatkozása is volt a dolognak, hiszen a patriarkális társadalomban a nő az adott közösségében biztonságot élvezett,¹¹ míg az idegenekkel való házasságkötésben a kiszolgáltatottsága erősebb volt.

Érdekes jelenség a hadifoglyokkal kötött házasság az izraeliták részéről, amelyet szinte javasol a Második Törvénykönyv szerzője: „Ha hadba mégy ellenségeid ellen, s az Úr, a te Istened kezébe adja őket és foglyokat ejtesz, s a foglyok között meglátsz egy szép asszonyt, s azt megszereted, s feleségül akarod venni: akkor vidd be házádba, s ő nyírja le haját, vágja le körmeit, vesse le azt a ruhát, amelyben fogságba jutott, lakjék a házában és sirassa atyját

³ Kiv 19,5–6.

⁴ Ter 26,35; 28,8; 31,14.

⁵ Az ószövetség különbséget tesz a nép körén, az ország határain kívül élő és az átmenetileg Izrael földjén tartózkodó, valamint az országban letelepült idegenek között. Vö. HAAG, H., *Bibliai Lexikon*, SZIT, Budapest 1989, 663.

⁶ A zsidók és a keresztények elsősorban a nem monoteista vallások követőit nevezték pogányoknak. A megkülönböztetés elsősorban vallási öntudatból fakad. Izrael főleg akkor került szembe a fogalommal, illetve a többi népekkel, ha pogány népek uralma alá került (Ez 35,10). A keresztényeknél a kifejezés inkább valláserkölcsei tartalmú, és minden olyan népre vonatkozik, amely nem részesült a kinyilatkoztatásban (ApCsel 21,21; 26,17; Róm 3,29; 9,24; 15,10). Vö. HAAG, H., *Bibliai Lexikon*, 1484–1486.

⁷ Mtörv 14,2; 26,18. Vö. *Jeromos Bibliakommentár I. Az ószövetség könyveinek magyarázata*, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest 2002, 180.

⁸ Mtörv 4,39; 7,9–11.

⁹ Iz 5,1; 54,6–7; 62,4–5.

¹⁰ Ezdr 9,1–4.

¹¹ Szám 36,6–9.

és anyját egy hónapig, akkor aztán bemehetsz hozzá, hálhatsz vele és a feleséged lehet.”¹² Ebben az esetben egyértelmű, hogy az idegenből, ellenség kezéből vett feleség nem jelent veszélyt a Jahvéba vetett hitre, hiszen az asszonyoknak alkalmazkodni kell a kultikus rendhez. Megállapíthatjuk tehát, hogy a szociális dimenzió túl elsősorban a vallásos meggyőződés, Jahve parancsainak követése, a szövetséghez való hűség az, ami miatt tilos a vegyes házasság az izraeliták számára.¹³ Ezt erősítik a próféták figyelmeztetései is.¹⁴

Az ószövetségi szövegek értelmezése tehát jogi értelemben nem igazolja a vegyes házasság azon tilalmát, amely érvénytelenítené a házasságot Isten népéből és más népből (idegen, pogány) való felek között, viszont vallásos értelemben mégiscsak a hit védelmét szorgalmazták azok a parancsok és előírások, amelyek a vegyes házasságot tiltották.¹⁵

Az Újszövetségben nem találunk olyan hivatkozásokat, amelyek a vegyes házasság problémáját közvetlenül érintik. A keresztények kis létszámú egységét még nem osztotta meg oly mértékben az eretnesség, amint az majd kibontakozik a későbbi századokban. Mivel az egyház ebben az időszakban még egy volt, ezért a két különböző hitű keresztény közötti házasság kérdése nem releváns. Szent Pálnál találjuk az egyetlen olyan esetet, amely a „vegyes” házasságra vonatkozik, amelyben a pogány házastársak közül az egyik keresztény lesz, s élettársa nem akarja folytatni vele a házáséletemet.¹⁶ Itt valójában nem arról van szó, hogy egy keresztény köthet-e házasságot vagy nem egy nem kereszténnyel, legyen az pogány, zsidó vagy eretnek, hanem egy olyan élethelyzetről van szó, amelyben az a fő kérdés, hogy egy meglévő kötelékben mi a szerepe a keresztény félnek. Pál nem javasolja a kötelék felbontását vagy a válást, ha a nem keresztény fél továbbra is együtt akar élni a keresztény házastársával. Fontos itt megjegyezni, hogy egy valóságos kötelékről van szó jelen esetben, amely csak akkor maradhat fenn, ha a hitetlen fél megszentelődik a hívő fél hitben megélt példája által.¹⁷ Ha pedig a nem keresztény fél válni akar, akkor az apostol a hívő fél érdekében engedélyezi a válást. A kánonjog ebből a tényállásból fogalmazza meg később a páli kiváltság (*Privilegium Paulinum*) jogintézményét.¹⁸ A páli

¹² MTörv 21,10–13.

¹³ Vö. FAU, F. A., *Mixed Marriage, The Historical Evolution of the Impediment of Disparity of Cult and Prohibition of Mixed Religion up to the Legislation of the 1983 Code*, JCD diss., Pontificia Universita Gregoriana, 1993, 10.

¹⁴ Neh 13,23–27; Mal 2,10–16.

¹⁵ LWANGA, K. C., *Mixed Marriages in Uganda. Canonical challenges involved (cann.1124–1129), (with special reference to the archdiocese of Kampala)*, Dissertatio ad Doctoratum in Iure Canonico. Pontificia Universitas Urbaniana, Roma 1994, 57.

¹⁶ Vö. 1Kor 7, 12–16.

¹⁷ LWANGA, *Mixed Marriages in Uganda* 59.

¹⁸ 1143.kán. – 1. §. Két meg nem keresztelt között kötött házasság felbomlik a Privilegium Paulinum alapján, a keresztiséget felvett fél hitének nyújtott kedvezményként, magával a ténnyel, hogy ez a fél új házasságot köt, amennyiben a meg nem keresztelt fél különvállik.

2. §. Különváltak számít a meg nem keresztelt fél, ha nem akar a megkeresztelt féllal együtt élni, vagy

kiváltság esetében csupán “*post factum*” tényállásról van szó, nem pedig a házasságot megelőző feltételekről, amelyet a feleknek be kell tartaniuk.

Pál apostolnak ugyanebben a levelében van egy parancsa az özvegyasszonyokhoz is, akik férjhez mehetnek, „de csak az Úrban”.¹⁹ Fogalmazhatnánk úgy is, hogy valaki férjhez mehet egy olyan személyhez, akivel a Krisztusban való hite azonos. Nyilvánvalóan ez a szöveg semmiképpen sem támasztaná alá azt a feltevést, hogy itt Pál apostol olyan személyekről beszél, akik különböző hitű keresztények, de egyek az Úrban.²⁰ Ebben az időszakban a különböző hit egyet jelentett az eretnekség és a szakadárság fogalmával,²¹ amely majd később a valláskülönbség akadályának (*disparitas cultus*) a fogalmát támasztja alá.

Az Újszövetségben, az első keresztény közösségek életében és hitében már körvonalazódnak a házassággal kapcsolatos katolikus tanítás irányvonalai, különösen azok, amelyek a házasság szentségi méltóságára,²² felbonthatatlanságára,²³ a krisztusi hitben való állhatatos kitartásra vonatkoznak, egészen a vértanúságig. Ezek lesznek az alapjai annak a tanításnak, amelyre a házasságjog épül, és a vegyes házasságra vonatkozó szabályozás is csak ebből az aspektusból érthető meg, hiszen az egyház megértette azt a kötelességet, hogy óvja a krisztushívők hitét akár olyan veszélyektől is, amelyek a különböző kultuszú házasságokban állnak fenn. Ezért érdemes megvizsgálni az ősegyház gyakorlatát, a korai zsinatokat,²⁴ de óvakodni kell az anakronizmustól is, hiszen a házasságjog mai fogalmait (érvényesség, érvénytelenség, akadály, valláskülönbség) a középkorban dolgozták ki az egyházjogi szerzők. Ezért inkább azt a fejlődést érdemes vizsgálni, amely a mai házasságjogi fogalmak kidolgozásának hátterében húzódik meg.²⁵

b) Korai keresztény írók, egyházatyák

Az egyház az első öt évszázadban elsősorban missziós egyház volt (a patrisztikus szerzők tanúsága szerint is), missziós feladatokat teljesítve egy öt körülvevő pogány világban. Egyszerre kellett a hitet továbbadnia és megvédenie. Mivel a kereszténység kisebbségben

békében, a Teremtő gyalázása nélkül együtt élni, hacsak a másik fél – megkeresztelkedése után – nem szolgáltatott megfelelő okot a különválásra.

¹⁹ Vö. 1Kor 7, 39–40.

²⁰ Vö. FAU, *Mixed Marriage* 22–23.

²¹ Szent János apostol, Pál apostolhoz hasonlóan tiltja a hitetlenekkel és eretnekekkel való közösséget. Vö. 2Kor 6, 14–16; 1Kor 5, 11; 2Jn 10.; Tit 3, 10.

²² Vö. Ef 5, 22–32.

²³ Vö. Mt 19, 3–9; Mk 10, 2–12.

²⁴ Részletesen Vö. SZUROMI, A. Sz., *Az egyházi intézményrendszer története* (Szent István Kézikönyvek 15), SZIT, Budapest 2017, 43–47.

²⁵ Vö. BUCCIERO, M., *I matrimoni misti, aspetti storici, canonici e pastorali*, Millennium Romae, Roma 1997, 4.

volt, ezért a nem keresztényekkel való érintkezés szükségszerű volt. Természetesen voltak, akik a Krisztusban való egyéni megszentelődésüket úgy teljesítették, hogy kivonultak a világból, mások pedig úgy, hogy éltek a házassághoz való természetes jogukkal. A nehézséget az okozta, hogy a megkeresztelt feleknek együtt kellett élniük a keresztetlen szomszédjaikkal. Sajnos ilyen körülmények között elkerülhetetlen volt, hogy a keresztények ne kössenek vegyes házasságot olyanokkal, akikkel a krisztusi közösséget nem tudták a maga teljességében megélni.²⁶ Vagy nem keresztényekkel kötöttek házasságot, vagy pedig a már megházasodottak közül az egyik a keresztény hitre tért.²⁷

A keresztények és közösségeik a házasságra vonatkozó kötelezettségeket elsősorban a Krisztusba vetett hitükből eredeztették, így a vegyes házasságokban a felek nem azonos módon értelmezték ezeket a kötelezettségeket. A konkrét egyházi közösség életétől függően ítélték meg a különböző hitű keresztények házasságára vonatkozó egyházfegyelmet.²⁸ Az egyház számára ez a helyzet egy új lelkipásztori és jogi kihívást jelentett, mivel a nem keresztényekkel vagy eretnekkel kötött házasságok kapcsán fennállt az a veszély, hogy a keresztény fél a házasság révén a hit hajótöröttté válik. Mivel ebben az időben még nem volt az adott problémára egyházjogi szabályozás, ezért az egyház az Ószövetségi Szentírás helyeit ismételte, azaz Isten választott népének tilos házasságot kötni hitetlenekkel azért, hogy megőrizze a krisztushívők hitét a morális veszélyektől, amelyek bálványimádásnak minősültek.²⁹

Az egyházatyák vegyes házassághoz való magatartása sem volt egyöntetű, hiszen az egyházüldözés idején kemény vonalat képviseltek, „békeidőben” pedig megértőbb hozzáállás jellemezte őket a témát illetően. A konstantini fordulat előtt – a Szentírásra hivatkozva – szigorúan tiltották és büntették a keresztény és nem keresztény közötti házasságot, és csak „az Úrban” lehetett párt választani. A fordulat után pedig nem szorgalmazták az ilyen házasságok létrejöttét, de nem is tiltották annyira, a körülményekre való tekintettel megengedőbbek voltak, valamint a nem keresztény házasságokból megtértek révén az egyház még a missziós feladatát is el tudta látni.

Tertullianus (†225) nagyon szigorúan nyilatkozik a különböző vallású házasságot kötni akaró felekről. Írásaiban kifejezetten tilos bármiféle házasságot kötni egy keresztény embernek egy pogánnyal. Ezt a tilalmat a hit elferdülésének veszélyével indokolja, tudniillik aki pogánnyal házasodik, az a bálványimádás kísértésébe eshet. Aki pedig ilyen házasságot köt, az egy olyan idegent fogad be, amely lehetetlenné teszi a Krisztusban való egységet. Egy hitelennel kötött házasságban a keresztény fél nemcsak beszennyezi magát, hanem a gonosz kezébe adja önmagát. Mivel erkölcsileg súlyos bűnbe esik az ilyen személy, ezért e cselekedet

²⁶ BRIA, Y. BENYAMIN, *The development of mixed marriage legislation through missionary law from 1622 to the present*, Saint Paul University, Ottawa 1993, 58.

²⁷ LWANGA, *Mixed Marriages in Uganda* 61.

²⁸ Vö. FAU, *Mixed Marriage* 25.

²⁹ LWANGA, *Mixed Marriages in Uganda* 62.

a testvéri közösségből való kizárást vonja maga után.³⁰ Szent Ciprián (†258), Karthágó püspöke hasonló véleményen van, mint Tertullianus a házassági tilalmat illetően. Az észak-afrikai egyház keresztényeit ekkor még üldözték a hitükért, ezért nagy veszélynek ítélte meg a püspök azt, ha valaki nem kereszténnyel kötött házasságot. Ő nem csupán a páli helyre hivatkozik, hanem az Ószövetségi Szentírásra is, amely előírja, hogy tilos kánaáni asszonnal vagy más olyan személlyel házasodni, aki nem zsidó.³¹ Salamon példáját is idézi, aki azért esett bálványimádásba, mert pogány nőt vett el. A *De Lapsis* című művében a keresztények a Krisztusba vetett igaz hittől való eltávolodásának okát abban jelöli meg, hogy azok, akik pogányokkal kötnek házasságot, valójában Krisztus tagjait prostituálják a pogányoknak.³²

Tertullianus és Ciprián megállapításai nem jogosítanak fel bennünket arra, hogy közvetlen módon levonjuk azt a következtetést, hogy a vegyes házasságok tilalma érvénytelenítette a házasságokat, vagy a vegyes vallás tilalmával állunk szemben már az ősegyház idején is, azt sem állíthatjuk, hogy az egész katolikus egyházban elfogadott volt az effajta tilalom gyakorlata. Inkább bizonyos területeken és esetekre vonatkozóan látjuk ezeknek a tilalmaknak a bevezetését. Azt se felejtjük el, hogy a római jog megengedte az ilyen házasságokat,³³ jóllehet bizonyára kevés számban voltak jelen. Egy biztos, hogy a keresztény fél hitének a védelmében egyre gyakrabban hozott a helyi egyház hasonló döntéseket. Ez különösen is igaz az afrikai egyházak gyakorlatában. Meg kell említenünk azt is, hogy az ősegyház magatartása sokkal elutasítóbb volt a szakadár vagy zsidó féllal kötött házasságok esetében, mint a katolikus és pogány fél között létrejött életközösség esetében. Ennek az volt az oka, hogy a pogány féllal kötött házasság tekintetében nagyobb remény mutatkozott arra, hogy a nem keresztény fél még katolikus hitre térhet.³⁴

Összefoglalásként elmondhatjuk:

α. Kerülték és tiltották a keresztények és a pogányok házasságát, az érvénytelenséget illetően nem egységes a szerzők véleménye.³⁵ Hiszen ha tiltották, akkor az érvényesség

³⁰ Uo. 63.

³¹ Vö. Ter 24, 1–4; Kiv 10.

³² Vö. CIPRIANUS, *Liber de lapsis*, cap. 6, in PL (4) 470.

³³ Annak ellenére, hogy a római jog nagy hatással volt a keresztény házasságokra, az ősegyházban nem tettek különbséget származás szerint a házasfelek között, így a római jogban szereplő házassági formák mindegyike (*matrimonium iustum*) egyházi házasságnak minősülhetett (*matrimonium cum manu* [confarreatio, coemptio, usus], *matrimonium sine manu*). Vö. SZUROMI A. SZ., *Az egyházi intézményrendszer története* 46. A római jogban a legerősebb házassági kötelék, a manus házasság volt, amelyet a kenyéradózat bemutatásával a pontifex előtt történt. De még ez a házasság (*confarreatio*) is felbontható volt bizonyos feltételekkel. Vö. SZUROMI A. SZ., *Az egyházi házasságra vonatkozó kánoni előírások történetének vázlatja*, in *Iustum Aequum Salutare* IV (2008/3), 39.

³⁴ FAU, *Mixed Marriage* 29.

³⁵ Uo. 24.

vélelmezhető, ha pedig a keresztény és a pogány házasságát érvényesnek tartották, akkor a keresztény és eretnek házassága is bár nem megengedett, de érvényes volt.

β. Nincs semmiféle hivatkozás az olyan házasságokra, amelyet keresztények kötöttek eretnekkel vagy szakadárokkal, ugyanis nem volt egységes szabályozás arra vonatkozólag, hogy ki minősül eretneknek vagy szakadárnak a hitben.³⁶

γ. A szentírók hivatkozási alapja nem más, mint Szent Pál apostol házasságra vonatkozó „de csak az Úrban” rendelkezése, amely csak keresztények közötti házasságra vonatkozik.

δ. A tiltás oka nem más, mint a hit elhagyásának a veszélye.³⁷

Szent Zéno (†371) veronai püspök arra inti a pogánnyal házasságot kötni akaró felet, hogy ne legyen szentségtörő, ne legyen a törvény árulója, a keresztény férfinak pedig azt tanácsolja, hogy ne házasodjon szentségtörő módon, amikor egy keresztényt is feleségül vehet. Tanításából világos, hogy úgy tekint ezekre a házasságokra, mint Krisztus misztikus testének, az egyháznak a megszenteltetésére, az ilyen házasságot megkísérlő személy Krisztus tagjaként a démonok szolgája, és ügynökévé válik.³⁸

Szent Ambrus (†397) nem túl kedvezően nyilatkozik a „vegyes” házasságokról. Szerinte a krisztusi házassághoz elengedhetetlen feltétel mindkét fél keresztisége, ezenkívül azokban a házasságokban, ahol az egyik fél nincs megkeresztelve, veszély fenyegeti nemcsak a hitet, de a családi harmóniát is. A milánói püspök a 4. századi krisztológiai eretnekségek elterjedésével már nemcsak a zsidó vagy pogány házasságkötésekről beszél, de olyanokról is, ahol a felek nem egyszerre keresztelkedtek meg, vagy nem bírják ugyanazt a hitet Krisztusban, így ezekből is hiányozhat a családi harmónia és a felek közös imája.³⁹

Aranyszájú Szent János (†407) bár nem ajánlja a vegyes házasságokat, de elfogadja, legalábbis tolerálja az ilyen kapcsolatokat. Ő olyan eszköznek vagy lehetőségnek fogja fel a nem keresztény fél belépését a házasságba, amely lehetőséget ad a keresztény félnek arra, hogy megszentelje a nem hívő társát.⁴⁰

Szent Jeromos (†420) is a páli hivatkozásra (*tantum in Domino*) alapozza a keresztény és a pogány közötti házasságkötés tilalmát. Ebben a tekintetben a 3. századi afrikai egyház egyházfegyelmi szigorát ő is követi, miszerint a keresztény és nem hívő közötti házasság tilos, sőt ha a nem hívő fél akadályozza a keresztény felet hitének gyakorlásában, akkor sürgeti, hogy a keresztény fél váljon el a nem keresztény társától. Az ilyen házasságokat a pogány bálványokkal megszenteltetett templomhoz hasonlítja.⁴¹

³⁶ Uo. 44.

³⁷ BUCCIERO, *I matrimoni misti* 6–7.

³⁸ Uo. 7.

³⁹ FAU, *Mixed Marriage* 33–36.

⁴⁰ Uo. 36–37.

⁴¹ Uo. 37–38.

Szent Ágoston (†430) azonban egy kissé rugalmasabban fogalmaz, nemcsak a pogányok gyermekeire vonatkozólag, de az 5. századi afrikai egyház megváltozott szociális helyzetét illetően is. A kereszténység az üldözések megszűnésével, a konstantini fordulattal a vallási béke és a tolerancia új korszakába lépett.⁴² Hippo püspöke csupán a Szentírásra hivatkozva a vegyes házasság tilalmát nem látja bizonyítottnak, és nem ért egyet Ciprián azon kijelentésével, miszerint a nem keresztény féllal kötött házasság az egy bűnös dolog.⁴³ Ez nem jelenti azt, hogy a keresztények és a nem keresztények közötti házasságot elfogadná vagy tanácsolná. Azonban bizonyos értelemben türelmes az ilyen házasságokkal szemben, feltéve, ha a nem keresztény fél megtér. Abban az esetben, amikor a megtért féllal együtt az eretnesség is belép a családba, Ágoston legfőbb aggodalma az, hogy a katolikus félnek és gyermekeinek a hitben való kitartása miként valósulhat meg. Ugyanakkor Ágoston határozottan elutasítja a házasságot egy katolikus és egy donatista eretnek között, akinek a keresztiségének érvényességét nem vonta kétségbe.⁴⁴ A páli hivatkozás (*tantum in Domino*) Szent Ágostonnál a keresztények közötti házasságra vonatkozik, de legfőképpen a katolikus keresztényekre, ezért keresztény katolikusként élni egy vegyes házasságban szerinte egyáltalán nem tanácsos és mindenképp kerülendő – de Cipriánnal szemben Ágoston megfogalmazásában a ‘mi időkben’ az ilyen házasság nem tekinthető bűnösnek –, viszont az ilyen kötelék tilalma elősorban nem a szentírási hivatkozásban nyer megalapozást.⁴⁵

Aranyszájú Szent János (†407) pedig nem csupán elnéző a kérdést tekintve, hanem a vegyes házasságok vonatkozásában egyenesen optimista beállítottságú. A nem keresztényvel kötött házasságra úgy tekint, mint Isten jóságának különleges jelére, amely az egyház missziós tevékenységét segíti.⁴⁶

c) Zsinati rendelkezések

Az előzőekben láthattuk, hogy a helyi egyházak püspökei az írásaikban és prédikációikban igyekeztek felhívni híveik figyelmét arra, hogy a pogányokkal vagy az eretnekekkel kötött házasság a keresztiségben Istentől kapott hit ajándékának megőrzését veszélyezteti. A 4. századtól kezdve a zsinatok is ezt a meggyőződést fejtik ki, illetve szabályozzák. Az egyházi törvénykezés első öt évszázadában még nem tettek különbséget egy katolikus egy eretnekekkel vagy szakadással kötött házassága, valamint egy katolikus egy kereszteletlenlennel kötött

⁴² BRIA, *The development of mixed marriage legislation* 59.

⁴³ LWANGA, *Mixed Marriages in Uganda* 63.

⁴⁴ AUGUSTINUS, *Sermo 46, De pastoribus in Ezechiel*, cap.7, n° 15, in *PL* (38) 273–274.

⁴⁵ CANTELAR, *El matrimonio de herejes. Bifurcación del impedimento disparitatis cultus y divorcio por herejía* (Salamanca 1972) lábjegyzet 17, 38.

⁴⁶ LWANGA, *Mixed Marriages in Uganda* 65.

házassága között. Ezek a házasságok ugyanazt a tilalmat vonták maguk után, és nem találunk felmentési formulát. Az egyetlen megoldást az ilyen házasságok megkötéséhez a nem katolikus fél megtérése jelentette.⁴⁷ Az egyetemes zsinatok kánonjai pedig megalapozzák a későbbi nagy gyűjtemények rendelkezéseit, amelyek majd előkészítik a vegyes házasságokra vonatkozó egyházjogi normákat.

Az első zsinatok közül a spanyolországi elvirai zsinat (303) volt, amelyik kifejezetten törvényt alkotott a vegyes házasságokra vonatkozólag.⁴⁸ Erősen ellenezte és elítélte az ilyen házasságkötéseket, és állította, hogy az egyházi törvény nemcsak tiltja, de bünteti is az ilyen cselekedeteket. A zsinat tesz némi különbséget a pogányokkal és az eretnekkel, szakadárokkal kötött házasságra vonatkozólag, ugyanakkor arra a szociális problémára is reflektál, amely korábban már az észak-afrikai egyházakban is jelen volt. Azokon a területeken, ahol az egyház még nem terjedt el jelentős mértékben,⁴⁹ a lányaiat férjhez adó apák nem találtak katolikus férjnek valót. A hitre való veszélynek minősültek az olyan házasságkötés esetei, ahol a katolikus lányt egy nem katolikushoz, pogányhoz, eretnekhez, szakadárhoz, zsidóhoz, pogány paphoz vagy pogány komikushoz adták. Ezekben a házasságokban a kiközösítés tilalma öt évre, a pogány pappal kötött házasság esetében pedig örökre szólt. A büntetések a férjhez adó apát fenyítették, nem pedig a katolikus felet. Figyelemre méltó, hogy a pogánnyal kötött házasságot bár tiltották, mégsem büntették annyira, mint az eretnekkel kötött házasságot. Ennek a háttérben az a felfogás uralkodott, miszerint a férjhez menő katolikus lányok inkább válasszanak egy ilyen házasságot, mint házasságtörést kövessenek el, azután a pogány hitre is úgy tekintett az egyház, hogy az nem elég mély és végleges döntésen alapul, ezért nagyobb esélye van egy pogánynak a katolikus hitre térni, mint egy zsidónak vagy eretneknek a katolikus hitet választania. Természetesen egy zsidó vagy eretnek félllel is – a tiltás és a büntetés mellett – lehetet házasságot kötni, feltéve, ha a nem katolikus fél komoly ígéretet tett a megtérésre.⁵⁰ Megjegyzendő, hogy ezeket a házasságokat, melyeket a római jog szerint kötöttek meg, az egyház érvényesnek tekintette.⁵¹

A francia arles-i zsinat (314) atyái még folytatják a penitenciális keretek közötti szabályozását a keresztény és a pogány közötti házassági tilalomnak. Változásként megemlítendő, hogy az elvirai zsinathoz képest az időleges kiközösítés⁵² többé már nem az apákat sújtja,

⁴⁷ BRIA, *The development of mixed marriage legislation* 60.

⁴⁸ LWANGA, *Mixed Marriages in Uganda* 66.

⁴⁹ LOMBARDIA, P., *Los matrimonios mixtos en el Concilio de Elvira*, in *Escritos de derecho canonico*, I (Pamplona 1973) 136.

⁵⁰ SCHENK, F. J., *The Matrimonial Impediments of Mixed Religion and Disparity of Cult*, in *CLS* 51 (1929), 17–25.

⁵¹ FAU, *Mixed Marriage* 29–30.

⁵² LWANGA, *Mixed Marriages in Uganda* 66.

hanem az ilyen házasságban lévő keresztény nőket. Azokat a fiatal nőket, akik pogány féllal kíséreltek meg házasságot kötni, azokat zsinat eltiltja a szentáldozástól.⁵³

A niceai zsinat (325) is kiközösítéssel sújtja azokat a keresztényeknek, akik leányaikat hitetlenekhez (zsidók, pogányok) adják feleségül, szorgalmazza továbbá azt is, hogy a keresztény házastársak hagyják el a nem keresztény házastársukat a hit megvédése miatt. Ugyanakkor egy keresztény megházasodhat egy nem hívővel, feltéve, ha az a keresztény hitre tér.⁵⁴ Fontos megjegyeznünk, hogy ebben az időben a vegyes házasságok tilalma nem csupán az egyházi hatalom részéről volt hangsúlyozott, hanem – talán még szigorúbb formában – az állam részéről is. II. Konstantin császár rendelkezése szerint a keresztényeknek tilos volt zsidókkal házasságot kötni, és megfelelő büntetésekkel sújtotta azokat, akik a törvényt nem hajtották végre.⁵⁵ Figyelemre méltó, hogy bár a zsinat kihangsúlyozza a vegyes házasságok megkötésének kerülését, de nem említi ezen házasságok érvényességét vagy érvénytelenségét.⁵⁶

Még érdekesebbek a laodiceai zsinat (364) döntései, melyek alapvető újdonságot hoztak a vegyes házasságok megítélésében:⁵⁷ a tilalom pontos meghatározása nem csupán a nőkre terjed ki, hanem a fiúgyermekekre is. A tilalom csak az eretnekekről szól, valamint újdonság az is, hogy a tilalom eddig elsősorban azokra vonatkozott, akik házastársul adták a gyermekeiket azokhoz, akik nem katolikusok voltak. Most a tilalom iránya inkább azokra vonatkozik, akik elfogadják, azaz házastársul veszik azt a házasulandó személyt, aki nincs megkeresztelve. A feltétel világos: a nem keresztény fél tegyen ígéretet a megtérésre, hiszen a feleknek ugyanazt a hitet kell bírniuk, végül a tilalom nem beszél a büntetésről. Ez az első hivatkozás, amely az általános tilalomnak egy kivételes esetét említi, továbbá a feltétel egyfajta ígéretnek is megfelel. Ebben a szabályozásban a biztosíték korai verziója is megjelenik, amely majd a későbbi kánoni jogalkotás tárgya lesz.⁵⁸

Az észak-afrikai hippói zsinat (393) megtiltotta a püspökök és más klerikusok gyermekeinek a vegyes házasságot pogányokkal, eretnekekkel és szakadókkal. A karthágói zsinat (397) megismételte ugyanazt a törvényi előírást, amelynek célja a katolikus fél hitének védelme, valamint a keresztény házasság egységével kapcsolatos akadályok elhárítása.⁵⁹

A khalkedoni (451) egyetemes zsinat kánonjai tovább tisztázzák a vegyes házasságra vonatkozó szabályokat, különösképp ami a gyermekek megkeresztelését illeti. Az egyetemes zsinat átveszi a hippói és a karthágói afrikai zsinatok döntéseit, miszerint a klerikusok és a püspökök nem köthetnek vegyes házasságot, s a már meglévő házasságokat az atyák szerették

⁵³ BRIA, *The development of mixed marriage legislation* 61.

⁵⁴ FAU, *Mixed Marriage* 30.

⁵⁵ Uo. 31.

⁵⁶ LWANGA, *Mixed Marriages in Uganda* 66.

⁵⁷ TOMKO, J., *Matrimoni misti*, Napoli 1971, 43–44.

⁵⁸ BUCCIERO, *I matrimoni misti* 14.

⁵⁹ BRIA, *The development of mixed marriage legislation* 62.

volna elfogadtatni, viszont az ebből származó gyermekek keresztelésére és nevelésére nagyobb gondot fordítottak. A már megkeresztelkedettek térjenek vissza a katolikus egyházba, őket nem kell újra megkeresztelni, akiket pedig még nem kereszteltek meg, azoknak csak az egyházban lehet ezt a szentséget kiszolgáltatni.⁶⁰ Látjuk, hogy a katolikus házastárs részéről egyre világosabb az elvárás, hogy a gyermekeit katolikusnak keresztelje (nemcsak az eretnekkel, de a zsidóval és a pogánnyal kötött házasságra is ez vonatkozik) és ebben a hitben nevelje.⁶¹ Ugyanez a zsinat döntött arról is, hogy a kisebb rendek (akolikus, kántor) klerikusai ne házasodjanak eretnek nőekkel, vagy gyermekeiket ne engedjék ilyen házasságot kötni, kivéve, ha a nem katolikus fél komolyan megígéri, hogy megtér.⁶² A nem katolikusokkal, különösen a zsidókkal kötött házasság ellenzése az egyház számára rendíthetetlenül megmarad egészen a 12. századig. Ebben az időszakban a vegyes házasságot tilalomként kezeli, a mai házasságjogi felfogás szerint meg nem engedett az ilyen egység, azaz érvényesnek minősül. A zsidókkal kapcsolatban kezdi az egyház egyre inkább megfogalmazni azt a felfogását, hogy itt már nemcsak tilos a házasságekötés, de érvénytelen is a meglévő akadály miatt. Ez a magatartás nyer megfogalmazást a későbbi zsinatok döntéseiben is.⁶³

A II. orléans-i zsinat (533) megismétli a vonatkozó tilalmat, mely szerint tilos házasságot kötni egy zsidóval, továbbá kiközösítést helyez kilátásba, ha a felek figyelmeztetés után sem válnak külön.⁶⁴ A terminológiai szóhasználat egyfajta újdonságra enged következtetni a témát illetően, hiszen a kiközösítés, amellyel a katolikus felet sújtják, többé már nem ideiglenes, hanem addig tart, amíg a katolikus fél külön nem válik a nem katolikus házastársától. Így világossá válik az az általános meggyőződés, hogy a büntetéssel sújtott különválást azért szorgalmazták, mert a felek közötti házastársi köteleket semmisnek tartották.⁶⁵ Ezt a gyakorlatot erősíti meg a híres kánonjogász, Peter Lombardia (1095–1160) is, aki azt állítja, hogy ez az első olyan kánoni norma, amely kimondja a vegyes házasság semmisségét, egyébként teljes bizonyossággal pedig a trullói zsinaton (692) véglegesítik az egyház ezen meggyőződését.⁶⁶

A zsinat 72. kánonja, amely a katolikus és az eretnek érvénytelen házasságáról szól, azért is érdekes, mert e zsinat érvényessége nemcsak a latin egyházban volt kérdéses, de a keleti egyházban is vita tárgya volt, hiszen a pápa nem hagyta jóvá. A bizánci rítus sajátjogú egyházait mindenképp kötelezte – a nagy egyházszakadásig mindenképpen – az előírás.

⁶⁰ FAU, *Mixed Marriage* 42.

⁶¹ BUCCIERO, *I matrimoni misti* 14.

⁶² LWANGA, *Mixed Marriages in Uganda* 67.

⁶³ BRIA, *The development of mixed marriage legislation* 62–63.

⁶⁴ BUCCIERO, *I matrimoni misti* 14–15.

⁶⁵ Uo. 16.

⁶⁶ LOMBARDIA, P., *Los matrimonios mixtos en el derecho de la Iglesia visigoda*, in *Escritos de derecho canonico*, I Pamplona 1973, 136.

Egyes szerzők szerint csak azokat a kánonokat vetették el, amelyek kifejezetten a római egyház ellen szóltak, ellenben a zsinat érvényességéhez nem férhet kétség, hiszen később a pápai hivatkozásokat erre a zsinatra, jogforrásként jelölik meg.⁶⁷ E kánon szerint azok a vegyes házasságok, amelyek katolikusok és eretneknek között jönnek létre, érvénytelenek, függetlenül attól, hogy az egyik fél katolikus férfi vagy nő, ortodox vagy katolikus hitű, a másik fél pedig egy eretnek. Megállapítható, hogy a 72. kánon tilalma egyaránt vonatkozik a mai értelemben vett vegyes házasságra és a valláskülönbségre is, ezért lesz nagy jelentősége a házasság érvényességét illetően annak, hogy az eretnek keresztelése érvényes volt-e vagy sem.⁶⁸ Fontos megjegyezni, hogy a zsinat nem ad világos meghatározást arra vonatkozólag, hogy ki minősül eretneknek.⁶⁹

2. A klasszikus kánonjogban *Gratianus dekretuma és az azt követő időszak*

A 7. századtól kezdve egészen a Gratianus dekretumáig (1140) terjedő időszakban nem találunk jelentős egyházi jogi törvénykezést a vegyes házasságokkal kapcsolatban. A bolognai mester nem szentelt külön fejezetet a vegyes házasságok kérdésének, de foglalkozik azokkal az esetekkel és az általuk felvetett problémákkal, amikor egy keresztény egy zsidóval vagy egy pogánnyal köt házasságot. Idézi a IV. toledói zsinat (633)⁷⁰ rendelkezését, miszerint abban az esetben, amikor egy keresztény köt házasságot egy zsidóval vagy pogánnyal, és a másik fél nem tér keresztény hitre, az ilyen házasságból származó gyermekeiket meg kell keresztelni, s a különválást kell szorgalmazni. Hivatkozik a laodiceai zsinatra is, amely úgy rendelkezik, hogy az apáknak tilos egyesíteni gyermekeiket egy olyan házasságban, amelyet eretnekkel kötnek, legfeljebb, ha az eretnek fél ígéretet tesz arról, hogy katolikussá válik. Idézi az auvergne-i zsinat határozatát is, miszerint kiközösítéssel kell súlytani azokat a zsidó és keresztény feleket, akik szexuális viszonyt alakítottak ki, nemcsak a paráznság bűne miatt, de férj-feleségként való együttélésük miatt is. Mivel a IV. toledói zsinat előírásai gyakorolták a legnagyobb hatást a *Decretum Gratiani* (1140) kánonállományára,⁷¹ egyértelmű, hogy Gratianus mester azért idézi a zsinatok határozatait, mert nyilvánvalóan meg kívánja erősíteni azt az egyházi tilalmat, amely a vegyes házasságokra vonatkozik, akár

⁶⁷ PETRU, A. M., *De impedimento disparitatis cultus in iure orientali antiquo*, Romae 1952, 40–54.

⁶⁸ Uo. 51.

⁶⁹ FAU, *Mixed Marriage* 49.

⁷⁰ Vö. SZUROMI SZ. A., *A VI–VIII. századi toledói zsinatok szerepe a hispániai és az egyetemes egyházfegyelmében*, in *Studia Caroliniensia*, (2005/4), 25–32. http://www.kre.hu/portal/doc/studia/Cikkek/2005.4.szam/25_Szuromi_Szabolcs.pdf – utolsó letöltés: 2023. június 3.

⁷¹ Uo. 30.

keresztény zsidóval vagy keresztény eretnekkel kötött házasságáról legyen szó. A tilalom okát is megismétli: egyrészt annak a veszélye, hogy a katolikus fél nem képes megőrizni a hitét, másrészt a kultikus ok is fontos szempont, hiszen azt állítja, hogy lehetetlen az ilyen feleknek közösen imádkozniuk. Végül pedig a szentségi dimenziót is – mint okot – megemlíti, miszerint mindkét fél meg legyen keresztelve.⁷²

Gratianus érvelése világos: nem lehet az isteni törvényeket figyelmen kívül hagyni. Isten nem tiltja a pogányok házasságkötését, de ha a keresztény ember az isteni rendelkezés ellenére köt házasságot egy pogánnyal, vagy zsidóval, vagy eretnekkel, akkor az a házasság nem minősül szentségi házasságnak, sőt érvénytelen lesz, és fel lehet bontani, különösen akkor, ha a hitetlen fél nem akar együtt élni a hívő házastársával.⁷³ A szentségi házasság alapját és „értékét” az Úrban való egység határozza meg, amely csak a megkereszteltek között valósulhat meg, így a Szent Pál-i szövegre való hivatkozás, miszerint „bűn tehát mindaz, ami nem történik hitből eredő meggyőződésből”,⁷⁴ alkalmazható azon vegyes házasságokra, amelyekben az egyik fél nem hívőnek minősül (pogány, zsidó vagy eretnek). Gratianus jöllehet azt az álláspontot képviseli, hogy a nem hívők közötti házasságot is csak a bűnökeltörölő kereszttség felvétele gyógyíthatja meg, mégis a hitetlenek közötti házasságot törvényesnek tartja, amelyre nem vonatkoztatja a keresztény és nem keresztény házasságokra vonatkozó előírásokat. A bolognai mester munkássága évszázadokra meghatározó volt az egyházjog tanulmányozásában. A vegyes házasság tekintetében nagy újítások nem történtek, mindazonáltal egyre inkább tisztázódtak a házasságra vonatkozó fogalmak, mint például: a keresztény házasság alapja nem más, mint az érvényes kereszttség. Piza Hugónak (†1210) köszönhetően pedig egyre inkább elkülönül a katolikus és eretnek⁷⁵ vegyes házasságára (*matrimonium mixta*) vonatkozó egyházfegyelem a valláskülönbség (*disparitas cultus*) akadályától.⁷⁶

Figyelemre méltó III. Ince (†1216) pápa válasza egy olyan ügyben, amely egy katolikus és egy eretnek házasságában állt fenn, amelyben azt kérték, hogy a páli kiváltságot lehessen alkalmazni erre a házasságra is. A pápa válaszában megtiltotta a katolikus félnek, hogy újabb házasságot kössön.⁷⁷ A későbbiekben nyilvánvalóvá válik, hogy az érvényes keresztstéggel rendelkező vegyes házasságokat az eretnekség ténye nem bontja fel, jöllehet az ilyen házasságokat nem lenne szabad megkötni.⁷⁸ Nagy Szent Albert (†1280) a következő kérdésfeltevésekkel él:

⁷² Vö. BRIA, *The development of mixed marriage legislation* 65–67.

⁷³ FAU, *Mixed Marriage* 54; Vö. 1Kor 7,12–14.

⁷⁴ Róm 14,23.

⁷⁵ Az egyház által tolerált eretnekcsoportok és -mozgalmak meghatározásához bővebben: FAU, *Mixed Marriage* 64–67.

⁷⁶ Vö. ERDŐ, P., *I matrimoni misti nella loro evoluzione storica*, in AA, VV., *I matrimoni misti (Studi giuridici XLVII.)*, Città del Vaticano 1998, 16.

⁷⁷ Vö. BUCCIERO, *I matrimoni misti* 27.

⁷⁸ Vö. BRIA, *The development of mixed marriage legislation* 67.

- a) Vajon ha egy katolikus, miután házasságot kötött egy eretnekkel, elválhat-e tőle abban az esetben, ha a másik fél nem akar megtérni: a szerző nemleges választ ad, ugyanis az eretnek keresztsége miatt érvényesnek tekintendő az ilyen házasság.
- b) Vajon ha egy katekumen, aki meg kíván keresztelkedni, de valamilyen oknál fogva (a kiszolgáltatató vagy a víz hiánya miatt) ez lehetetlen, érvényesen köt-e házasságot egy katolikus féllal: a válasz nemleges, ugyanis a vágykereszttség nem elégséges a szentség felvételéhez.⁷⁹

Szent Bonaventura (†1274) is meg volt győződve arról, hogy egy nem hívő meg nem keresztelt féllal kötött házasságában nem a hit, hanem az érvényes keresztelés hiánya az, ami érvénytelené teszi az ilyen köteléket. A későbbiekben ez az alapja az érvénytelenítő házassági akadály fogalmának.⁸⁰

Az Angyali Doktor, Aquinói Szent Tamás (†1274) véleménye is hasonló Bonaventuráéhoz, állítja, hogy elsősorban a keresztség az, ami érvényessé teszi a házasságot, nem pedig a meglévő hit ténye.⁸¹ Az érvényes és szentségi házasság feltétele a keresztség, annak ellenére, hogy a katolikus és eretnek közötti házasságkötés bűnös és meg nem engedett, mégis érvényes.⁸² Ha pedig egyik fél nincs megkeresztelve, beleértve a katekumeneket is, akkor a házasság nem igazi házasság, azaz nem érvényes. Nem a hit hiánya miatt, hanem a keresztség hiánya miatt.⁸³

Az egyetemes törvényeket illetően is napvilágot látnak olyan nyilatkozatok, amelyek egyre inkább mutatják az egyháznak azt a meggyőződését, hogy egy katolikus és egy eretnek közötti házasság érvényes köteléknek számít. Az első ilyen megnyilatkozást VIII. Bonifác (†1303) Liber Sextusában (1298) találjuk, a pápa azt állítja, hogy a katolikus feleségek hozományát nem szabad elkobozni férjeiktől, az ilyen kötelék bizonyosan nem megengedett, de ezért még nem kell különválni a feleknek, és az ilyen házasság érvényesnek tekintendő.⁸⁴ A másik megnyilatkozás a pressburgi zsinat (1309) rendelkezése, amelyet VI. Kelemen pápa (†1352) hagyott jóvá 1346-ban, amelyben megújították a katolikusok eretnekekkel vagy szakadárokkal kötött házasságának tilalmát, elrendelve a püspök által a nyilvános kiközösítést azokkal szemben, akik megsértik az egyház törvényeit a vegyes házassággal kapcsolatban.⁸⁵ Ebben az esetben sem a házastársak különválását szorgalmazták,

⁷⁹ Vö. BUCCIERO, *I matrimoni misti* 29.

⁸⁰ Uo. 30.

⁸¹ Uo. 30.

⁸² Vö. BRIA, *The development of mixed marriage legislation* 68.

⁸³ Vö. FAU, *Mixed Marriage* 69.

⁸⁴ Vö. BUCCIERO, *I matrimoni misti* 31.

⁸⁵ Vö. BRIA, *The development of mixed marriage legislation* 69.

hanem a megbüntetésüket, így világos, hogy érvényesnek tartották a házasságot annak ellenére, hogy nem megengedett módon kötötték azt.⁸⁶

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy a 12. század végére szétvált a katolikus és megkeresztelt nem katolikus felek házassága (*matrimonium mixta*) a valláskülönbség (*disparitas cultus*) fogalmától, amely egy katolikus fél és egy nem megkeresztelt fél között jött létre. Bizonyossággal állítható az is, hogy a házasulandó felek esetében a keresztség hiánya teszi érvénytelenné a házasságot, nem pedig a katolikus hit hiánya. Miután pedig a 12. századtól egyre inkább elszaporodtak az eretnokségek, ez a jelenség a teológusokat rákényszerítette arra, hogy különbséget tegyenek az eretnokség és az eretnekről alkotott fogalmak között. Az eretnekek között is voltak olyanok, akik érvényes keresztséggel rendelkeztek, és olyanok, akik egyáltalán nem rendelkeztek keresztséggel. Az első esetben bár kerülendő volt az ilyen házasságkötés, de érvényesnek kellett tekinteni.⁸⁷ Maradt még egy olyan akadály, amely olyan házasságokra vonatkozóan rendelt el tilalmat, amelyben egyik fél sem volt katolikus. Csak abban az esetben volt megengedett a házasságkötés, a khalkédóni zsinat rendelkezését követve, ha a katolikus hitre tértek át a felek.

⁸⁶ Vö. BUCCIERO, *I matrimoni misti* 31.

⁸⁷ Uo. 31–32.